

НОВИ ЩРИХИ КЪМ СВОЕЧУЖДОТО

На 26 ноември 2015 г. д-р Хенрике Шмит (Хумболтов университет, Берлин) изнесе публична лекция на тема „Раждането на модернизма от духа на мистификацията. Антологийните проекти на Валерий Брюсов и Пенчо Славейков“ в Нова конферентна зала на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

В лекцията си д-р Шмит се концентрира върху интерпретацията на посочените в заглавието антологийни проекти, като потърси тяхното контекстуализиране в диахронната последователност и идейно-естетическата полифония на литературноисторическия процес. Изложението проследи културно-естетическите предпоставки и разнообразните проявления на модерната мистификация. Нейната генеалогия беше изведена от направлението на Европейския романтизъм и в частност, от „Осиан“ на Макферсън, провидян като парадигматична мистификация, възплаваща още през XVIII в. основите функции на своя модел като инструментариум („tool-kit“) за изработването и налагането на идеологически и естетически проекти посредством фундирането им в конструирани традиции. В социокултурната агонистика на британския XVIII в. мистификацията набавя важни ресурси за обществена легитимация и национална идентификация, разгръщайки чрез паратекстовите си пространства своеобразна митология на общия произход. Паратекстовете се учредяват като ядро на мистификацията: те окачествяват текстовете на „Осиан“ като преводи, които единствено опосредяват налична и изконна, но „забравена“ старина. Националностроителната значимост на „Осиан“ обаче не изчерпва палитрата от употреби на мистификацията. Откритоена бе една интересна версия на пред- или ранномодернисткия XIX в. в лицето на Проспер Мериме и неговата „La Guzla“, поетически сборник, изфабрикуван във вид на „записи“ на южнославянски народни песни. За разлика от „Осиан“ в „La Guzla“ похватите на мистификацията изпълняват главно иронично-пародийни задачи, по всяка вероятност провокирани като отговор на нарасталия етнографски интерес към южнославянския фолклор.

И в двата случая мистификацията бе разпозната като двигател на трансформацията в културните дискурси, откъдето бе изведена и релевантността ѝ в контекста на модернистката естетика. Литературният модернизъм, чиято ценностна йерархия се структурира около идеите за иновация и оригиналност, функционализира мистификацията тъкмо поради възможностите ѝ да изобретява въз-

можни, предстоящи фикционални светове, които влизат в разрыв с конвенциите за наличното. Пригодността на модела добива нови форми в перспективите на „закъснели“ модернизми (като руския или българския), където модернистският глад за новаторство и творческа неповторимост се припокрива със стремежа към компенсиране на естетическите „липси“ и изравняване с престижната цивилизационна каузалност на Запада.

В конкретните условия на руския литературен процес от края на XIX в. модернистският проект на Валерий Брюсов се реализира в жанровата структура на мистификационната антология („алманаха“). Комбинацията на двата формата у Брюсов способства преподреждането на позициите в руското литературно поле чрез съвместяването на осмисляне, онагледяване и разпространяване на новите естетически кодове в полифункционална цялост. Трите мистификационните антологии „Русские символисты“ на Брюсов унаследяват множество от стратегиите на Макферсън, включително ролята на паратекстовете като мистификаторски механизъм и привеждането на авторски текстове като преводи. „Незапочналият“ руски символизъм се вдвоява като текуща действителност. От друга страна, Брюсов усложнява модела. Свободно се съвместяват текстове на „реални“ автори с приписан преводен статут, авторски текстове под фиктивни псевдоними, преводи от френски символисти (Бодлер, Верлен и др.). Залага се инстанцията на фиктивния издател В. А. Маслов, който обрамчва текстовете с послесловие и предговор, призовавайки литераторите към сътрудничество в бъдещите си сборници. Играта на фикции ще продължи, когато Брюсов посочва В. А. Маслов като редактор на първата си стихосбирка – «Chefs d'oeuvre». Скоро предприетите „акции“ спечелват широкия обществен отзвук, на който са се надявали. Похватите на мистификацията успешно разколебават разпознаваемите граници между реално и възможното, спечелват вниманието на литературната публичност и съумяват да произведат естетическа трансформация в „консервативната“ среда на руската литература от края на XIX в.

На фона на мистификационното начинание на Брюсов д-р Шмит разгледа спецификите на Пенчо-Славейковата „На Острова на блажените“ като проект със собствено структурно своеобразие. Целейки сходен „пробив“ в статуквото на литературните нагласи, антологията на Славейков носи отликата на персонализма си в сравнение с колективната, апелираща за сътрудничество мистификация на Брюсов. Във връзка с това се усилва и смислотворното участие на прозаичните паратекстове чрез характерната поредица от фикционални биографии. По повод на този компонент от Славейковата книга лекторката единствено маркира,

без да разгръща подробно съпоставката, един възможен негов прототип в мистификацията „Papa Hamlet“, издадена през 1889 г. в Лайпциг от Арно Холц и Йоханес Шлаф. Освен всичко Славейковият текст се отличава от проекта на Брюсов и по своя пародиен замисъл, домогвайки се до иронична метапозиция спрямо използваните модели. По този начин „На Острова на блажените“ се вписва в литературната история като продължител на употребите на мистификационния модел, налагайки му редица особени модификации.

Като балансираше между историческата детайлност и теоретическото обобщение, лекцията на д-р Шмит преди всичко позволи една от най-„оригиналните“ български книги да бъде осмислена както откъм иновативността и специфичността си, така и откъм своето място в дългата и разнообразна история на литературните мистификации. Лекцията разчерта съвкупност от сходства и различия между „На Острова на блажените“ и аналогични произведения от европейския литературен развой, добавяйки няколко нови щриха към непресекващия литературоведски сюжет около парадоксалната „своечужда“ природа на български модернизъм.

Венцеслав Шолице